

SZÁRSZÓ '88.

Amikor 1943-ban, jóval a háború befejezése előtt, de már a háború utáni Magyarország sorsát féltve költők, írók és politikusok gyűltek össze Balatonszárszón, hogy a nemzet jövőjéről közösen gondolkozzanak, talán nem hitték, hogy gondolataik majd fél évszázad múltán is megvalósulatlanok, és épp ezért égetően aktuálisok maradnak. Pedig, így utólag be kell vallanunk nekik: a mai Magyarország, ha lehet, súlyosabb válságban van 45 év után, mint annak idején, s nemcsak Németh László harmadik utas elgondolása maradt meg elméleti modellnek, de semmilyen alakító koncepció nem kerülhetett át a gyakorlatba, jóllehet újíító elgondolásoknak sosem voltunk híján.

A helyzet persze nem hirtelen vált hasonlóvá az 1943-ashoz, a korábbi években azonban még nem lett volna mód a gondolatok szabadságának jegyében megrendezni egy olyan konferenciát, amely az 1943-as szárszói találkozó szellemében, és majd 700 résztvevő jelenlétében felvállalta volna az országot fenyegető súlyos gondok elemzését, megoldást is keresve rájuk. A helyszín a korabeli találkozó szomszédságában lévő balatonszemesi Expressz-tábor volt, ahol a Soros-alapítvány, a Hazafias Népfront és a KISZ anyagi támogatásával, az Országos Klubtanács, a Bibó István, Rajk László és Széchenyi István szakkollégiumok szervezésében, több mint 30 öntevékeny csoport tagjai gyűltek össze, hogy hat napon át meghatározott témákban röntgen alá vonják jelenünk növekvő gazdasági, társadalmi, politikai és morális válságát.

A tulajdonviszonyok, a szocializmus modelljei, a politikai intézményrendszer, a társadalmi önkormányzat lehetőségei, a

környezetvédelem, valamint a nemzettudat kérdései szerepeltek az egyes napokon. A délelőtti vitaindító előadásokat délután rövidebb hozzászólások, értékelések, kiegészítések követték, így a közel egy hetes tábor - az esti, éjszakai vitákkal kiegészülve - összefüggő, feszes ütemű szellemi tornának bizonyult minden jelenlévő számára. A teljesség igénye nélkül ragadnék ki néhány gondolatot az egyes előadásokból.

A szocializmus és harmadik út témakörében csaknem minden felszólaló felvetette a kérdést: a szocializmus lejáratása azonos-e a szó, mint elméleti modell értéktartalmának kiüresedésével is? Egyetértettek abban, hogy a szocializmus programjának három sarkpontja látszik megvalósítandónak. A Németh László-i minőségiszocializmus, Bibó István "szabadságprogram"-ja /a hatalom és az autonóm társadalmi közösségek közötti kölcsönös engedmények tranzaktív rendszere/, és az ún. szerves fejlődés elmélete, vagyis a helyi kultúrákból kiinduló fejlődés szükségességének tétele. S ha mindezek tartalmat is nyernek, akkor a szocializmus programja élő, lehetséges kiutat kínál. Szalai Pál közíró mindezeket túlmenően hangsúlyozta, hogy a szocializmus nem megvalósítandó állapot, - mint ahogyan nem lehet "megvalósítani" a kereszténységet vagy a liberlizmust sem - hanem immanens társadalmi-politikai folyamat. Szabó Miklós történész pedig a szocializmus történeti kérdéseit vizsgálta.

A politikai intézményrendszer témakörében a már ismert, és sokat vitatott torzulások kritikája mellett Halmai Gábor alkotmányjogász felvetette a kérdést, megfelelhet-e az eljövendő alkotmány az alkotmányos állam kritériumainak? Kifejtette, hogy mindaddig nem, amíg hiányzik az emberi jogok garanciája és a hatalommegosztás. Hozzátette továbbá, hogy a nyilvánosság feladata a politikai hatalom legitimációra kényszerítésével a civil társadalom érdekközvetítése a hatalom felé.

A társadalmi önkormányzat kérdéseit vizsgálva többek között Bilecz Endre történész hangsúlyozta, Magyarország csak akkor kormányozhatja önmagát, ha maga is működő/!// önkormányzatok rendszerére épül. Bába Iván irodalomtörténész pedig Kelet - Közép-Európa alternatív, független mozgalmairól tartott izgalmas előadást.

A környezetvédelmi napon bevezetőként a döntéselmélet témaköréből hallottunk színvonalas gondolatokat, melyek a döntések meghozatalának folyamatát, pszichikumát tárták fel. Ezt követően a nap hátralévő részét a környezetvédelem jelenleg legaktuálisabb, legneuralgikusabb kérdése, Bős-Nagymaros töltötte ki. Felszólalt többek között Szekeres László, a Nagymaros Bizottság vezetője, és Vargha János, a Duna-kör egyik alapítója is, akik szenvedélyes hangon bizonyították - ki tudja hányadszor - ennek a tízmilliárdokat felemésztő mammutvállalkozásnak a gazdasági, környezetvédelmi és politikai ésszerűtlenségét.

Az utolsó napon a nemzet, nemzettudat, magyarság témaköre szintén sok szubjektív indulatot keltett. Elkerülhetetlenül szóba került a romániai magyarság sorsa és ebben a magyar kormány felelőssége, s a jelenlévők egyhangú megdöbbenésüknek adtak hangot Grósz Károly eközben lebonyolított aradi útjának sikertelensége miatt. Voltak ugyanakkor, akik mindebben érzelmeiket nem tűrő geopolitikai racionalitást láttak, mely jól illeszthető a nemzettudattal kapcsolatos fogalmak kiüresedésének, a politikai érdektelenségnek, a máról holnapra élés taktikájának túrhetetlen folyamatába. Németh Zsolt közgazdász-szociológus, a FIDESZ egyik jelenlegi szóvivője mindezek ellenére óriási felelősségünket hangsúlyozta, hiszen az erdélyi magyarok a bulldózerek árnyékában is számítanak ránk, és csak ránk számíthatnak ! Balassa Péter író a társadalom agyontolerált magatartásának leküzdésére szólított fel, hangsúlyozva ugyanakkor: semmilyen vezetésnek ne higgyünk automatikusan !

Bertha Zoltán irodalomtörténész a "szelepek" kiengedésében a hatalom legitimációs kísérleteinek egyikét látta, s a magyarság helyzetének javítását csak Kelet - Közép-Európa egészének demokratizálásával tartotta megvalósíthatónak. Fekete Gyula író megdöbbenő hozzászólásában adatokat közölt a népességfogyásról, arról, hogy az elmúlt 26 évben 30 Mohács tűnt el /török nélkül/, s hogy évenként egy Mezőtúrral vagyunk kevesebben ! Létünk újratermelése ugyanakkor nemzetünk, s így nemzettudatunk alapja is, ezért tarthatatlan a "minél kevesebben vagyunk, annál több marad" jelenérdekű politika. Pazarló gazdaságunkkal, felelőtlen és ésszerűtlen beruházásainkkal valójában ma sem teszünk mást, mint saját jövőnket raboljuk meg, utódainkra hagyva ezzel egy csőd szélén álló, eladósodott ország örökségét. Mészöly Miklós író pedig a társadalom valós érdekeit kifejező állásfoglalásokat üdvözölte örömmel, melyekre minden olyan kérdésben szükség van, amelyben a "fent" hozott döntések nem tükrözik a magyarság igényeit és érdekeit.

Röviden ennyi az eseménytörténet. És most engedtessek meg néhány személyes megjegyzés, ami a hat napos tanácskozás után kikívánkozik belőlem.

Először is az, hogy a szegedi fiatalság közéleti, politikai aktivitásból ismét elégtelenre vizsgázott. Személyes elfogódottság nélkül írom le, hogy a Galiba-kör tagjain kívül alig egy-két szegedi ismerőssel találkoztam, míg más - egyeteminek nevezett - városból jóval többen képviselték egyetemüket, főiskolájukat, illetve az ott működő alternatív öntevékeny köröket. Mindez azért is elszomorító, mert mindaddig nincs létjogosultsága a torz településszerkezet, a Budapest-központúság - egyébként helytálló - kritikájának, amíg a nagyobb vidéki központokban meg nem indul a társadalom önszerveződésének legalább a kísérlete. Mindezt Szegeden, ahol egymást érik az egyetemek, főiskolák, elsősorban azok hallgatóinak kellene kezdeményezniük, s az első lépésekhez valóban segítséget nyújtott volna a szószói találkozón való részvétel.

Az érem másik oldala ugyanakkor, hogy véleményem szerint 1988-ban Magyarországon olyan időket élünk, amikor valamelyik oldalon mindenkinek színt kell vallania ! Ezt teszik a politikusok, amikor kifejezik viszonyulásukat az ifjúsági törekvésekhez, független kezdeményezésekhez, és ezt tesszük mi is, amikor létrehozuk, megfogalmazzuk azokat. Vagyis mindenkinek tartoznia kell valahová, állást kell foglalnia, hitet kell tennie valamilyen törekvés, program mellett, az intellektuális függetlenség - más körülmények között vonzó - eszménye ma (már) nem szolgálja jobbulásunkat. Találónan fejezte ki mindezt az egyik felszólaló kijelentése: "Döntsük el, mit akarunk kezdeni az életünkkel, és szerveződjünk !"

Mi szükséges ehhez ? Valami olyasféle érzelmi, pszichikai átállás, amit divatos szóval szemléletváltásnak neveznek. Erre nem csupán a gazdaság, vagy a politikai intézményrendszer keretei között, hanem a fiatalság soraiban is óriási szükség volna. Hogy felfogjuk végre és a gyakorlatban is hasznosítsuk azt az általánosítást /joghallgatók !/, mely szerint mindent szabad, amit a jogszabály nem tilt ! Hogy tudatosuljon bennünk, talán fontosak lehetünk, hogy a 24. órában megadhatjuk a lehetőséget a vezetésnek: még mindig ránk figyelhet, meghallgathat bennünket, és meg is kell hallgatnia ! Ehhez azonban le kell vetkőznünk a génjeinkben hordozott gátlásainkat, félelmeinket, és fel kell ébrednünk közömbösségünkből ! Az út persze rögös, de voltak már kezdeményezők, akik átlépték, félrerugták a kezdeti göröngyöket, s mára letagadhatatlanul kialakult egy növekvő létszámú civiljogi társadalom, ahol minden "hivatalos" intézménynek létezik a tükörképe /párt - MDF, KISZ - FIDESZ, szakszervezet - alternatív szakszervezetek, HNF - Szárszói Front/, s amelyet az ifjúsági öntevékeny körökkel kiegészülve a hatalomnak is tudomásul kell vennie. Nos, ennek a civil társadalomnak egy szelete találkozott Balatonszemesen, hogy kicserélje gondolatait és lakáscímeit, így

kerülve szorosabb kapcsolatba egymással. Boldogság töltött el, amikor saját korosztályom tagjai sokszor életkorukat meghazudtoló tudással, bölcsességgel és hittel keresték a kiutat a nyomasztó válságból, s bár elhangzott néhány szélsőséges felszólalás is, a legtöbb gondolat mégis a felelősség fegyelmeivel fogalmazódott meg.

Mi volt a közös szinte minden felszólalásban? Az az indokolt türelmetlenség, ami a reformszólások inflálódása miatt egyre növekvő arányban jelenik meg az egyes fórumokon, s amely egyre nyíltabban fogalmaz a döntéshozók szavahihetőségét illetően. Ahogyan a konferencia záródokumentuma is kimondja: "Az ország vezetésének a nemzet és a történelem előtt kell felelnie azért, ha ideológiai dogmák, félreértett gazdasági összefüggések, látnens vagy nyilvános frakcióérdekek, esetleg személyes ambíciók alapján késlekedik a ma már nyilvánvalóan szükséges radikális reform bevezetésével, előidézve ezzel az országnak és a népnek a fejlett világtól való reménytelen leszakadását."

Nem kívánok illúziókkal ékesített nagy tanulságokat levonni. Legfeljebb reményemet fejezhetem ki, hogy a szárszói találkozó hozzám hasonlóan megerősítette sokak meggyőződését a független kezdeményezések, önkormányzatok, önszerveződések fontosságában, s hogy nem lezárása, hanem kezdete volt egy olyan időszaknak, amikor a remélhetőleg szaporodó politikai tartalmú sejtek, artikulációk egyre nagyobb számban hívják életre érdekképviselőik fórumait színesebbé téve ezzel a politikai közéletet, egyre erősebb beleszólási igénnyel lépnek fel a sorsukat meghatározó döntések meghozatalába, s mindinkább növekvő létszámú társadalmi bázist tudhatnak maguk mögött. És szívből kívánom, hogy mindez sikerüljön is - magunknak!

LÉVAY ZSOLT